

»VAŠ VDANI IN HVALEŽNI RAMOVŠ . . . ВАШ ОДАНИ А. БЕЛИЋ«

Ramovš, Fran: Korespondenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Belićem. Uvodno študijo in opombe napisal Janez Rotar. Ljubljana: SAZU, 1990. (Korespondenca pometbnih Slovencev: 10)

V založništvu Slovenske akademije znanosti in umetnosti je poleti 1990 končno zagledala luč sveta 167 strani obsegajoča knjiga, ki smo jo vsi poznavalci dela profesorja Rotarja že dolgo z zanimanjem pričakovali. Gre za objavo korespondence med Aleksandrom Belićem in Franom Ramovšem, ki pričuje o plemenitem tovarištvu v znanstvenem delu, a tudi osebnem prijateljstvu dveh velikih jezikoslovcev; ob tem pa se jasno zarisujejo tudi okoliščine njunih odnosov, ki so bile pretežno in praviloma oteževalne. Belić je bil kot prvi jezikoslovec srbskega sveta in v svojem prostoru brezprizivna avtoriteta ne le v zadevah svoje stroke – izmed vseh srbskih znanstvenikov se more z njegovim vplivom med sodobniki meriti samo beograjski profesor ustavnega prava, bleščeči zgodovinar in nazadnje tudi somračni politik Slobodan Jovanović – vsekakor v zelo drugačnem položaju kot Ramovš, pripadnik naroda, v katerem je, kakor je hudomušno, a tudi hudobno nekje zapisal Josip Stritar, vsakdo (če ni nič drugega) rojen jezikoslovec, naroda, ki je bil po letu 1918 obsojen na propad tako v liberalni in pozneje fašistični Italiji kot v socialdemokratski in nato katoliškoavtoritarni korporativistični Avstriji (to je 1938 nasledila nacistična Nemčija) in v madžarski kraljevini brez kralja (z regentom admiralom brez flote in morja Horthyem na čelu), da centralistične Pašić-Pribičevićeve (bila sta to brada in obrbiti obraz belgrajskega centralizma) Kraljevine SHS sploh posebej ne poudarjamo. Toda potem ko se je centralističnega jugoslovanskega projekta odrekel celo njegov obrbiti obraz, so s samosilniško unitaristično diktaturo kralja »po milosti Božji in volji narodni« Aleksandra I. nastopili še težji časi: Jugoslavija, ki je tedaj nastala, je bila v svojem bistvu le reducirana izvedba zlohotnega srbskega načrta Načertanije Ilije Garašanina, potem ko je 1885. leta klavrno propadel v smeri vzhoda in so mu bile 1912 in 1913 pristržene peruti pri imperialističnem pohodu na obale toplih morij. Namesto narodne osvoboditve je Kraljevina SHS, ki je bila kot naslednica Države in nato Kraljestva SHS, ustanovljena tudi z voljo biti slovenska nacionalna država, pomenila ponižanje slovenske narodnosti v plemenskost, leta 1929 pa bi po volji Belgrada morala izginiti še tovrstna, že tako do nespoznavnosti okleščena slovenskost.

Vse to se zrcali tudi v dopisovanju med Belićem in Ramovšem: Belić je tudi v svoji misli o znanstvenih ustanovah »državotvoren«, čisto po meri aleksandrinskega časa, kar zlasti prihaja na dan ob Ramovševih prizadevanjih za ustanovitev Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki bi via facti bila Slovenska akademija, kakor je bila tudi univerza v Ljubljani slovenska univerza, čeprav se je njeno uradno ime glasilo Univerza Kraljestva SHS v Ljubljani. Belić je bil celo proti obema že obstoječima akademijama, ker da je za Srbe, Hrvate in Slovence zadosti ena sama, ki bi glavo kajpak imela v Belgradu, kjer je po tedaj ugotovljeni surovi resnici imela jugoslovanska krava svoje vime (gobec je bil kajpak v Sloveniji) . . . Tako je Ramovševo prizadevanje za akademijo bilo z uspehom kronano šele v zmernejši pavlinski dobi, ki se je realistično usmerila na pot narodnega sporazuma med Srbi, Hrvati in Slovenci: tedaj je s pomočjo avtoritete slovenskega narodnega voditelja dr. Korošca projekt akademije v Ljubljani vendarle zaživel. Toda bil je to že predvečer druge svetovne vojne, v katero je bil slovenski narod pahnjen po volji od tujih obveščevalnih služb in masonov podkupljene srbske militaristične klike, ozaljšane s še nekaj neodgovornimi civilnimi nasprotniki sporazuma Cvetković-Maček, ki so potem državo ob nemškem napadu jadrno zapustili . . . Vendarle je treba Beliću priznati, da je kljub svojemu aleksandrinskemu političnemu prepričanju bil značilno široka duša in potemtakem ne

zакrknjenega srca do najrazličnejših drugovrstnih Ramovševih prošelj, ki so značilno zadevale vselej druge, nikoli pa plemenitega priprošnjika: vplivni Belić je odprl prenekatera ministrska vrata, ki jih Ramovš sam kljub svoji človeški in znanstveni veličini ne bi mogel. Beličeve prošnje na Ramovša so druge vrste, a za njegov prakticistični značaj značilne: prvi srbski jezikoslovec, ki se je zavoljo svojega temperamenta brž uveljavil – kolikor se ni, pa ga je v tak položaj potisnila uradna veljavnost v političnih, državo upravljajočih krogih – kot prvi jugoslovanski jezikoslovec, je svojega slovenskega prijatelja kar naprej zasipaval s tehničnimi opravili okoli tiskanja svojega glasila in svojih knjig. Ramovš mu je – kako velika žrtev je bilo zanj to duhamorno prakticistično obrtništvo, marsikdaj tudi revizorske, a tudi pedanteristične narave, ko se je sam označeval za bohema in se razglašal za duševno razrvano osebnost (posledice soške fronte!) – vselej ustregel. V svojem tenkočutnem prijateljstvu je šel preko sebe, kar Belić ni: Srb je sicer posredoval za Ramovševe prošnje, a samo za tiste, ki so se njemu zdele pozitivne (za nastavitve Vojeslava Moléta v Ljubljani, za poljske profesorje itd.), ne pa za vse, kakor smo videli ob primeru akademije v Ljubljani, kjer je gladko odrekel že vsakršno primisel na svojo pomoč. Nasploh se nam Ramovš kaže kot docela nesebična narava, kar se še posebej vidi ob zavze-manju za Isačenka. Da pa je dobrota zares sirota, se je pokazalo tudi tokrat: Isačenkovo vozilo Ramovšu leta 1943 je bilo izredno . . . Toda usoda zna biti pravična: Isačenko pri slovenski akademiji po vojni ni prodril z zamisljo o ponovni izdaji Brižinskih spomenikov; tako je na vekomaj obsojen na bratislavsko skupaj z vso prisiljenostjo in skonstruiranostjo svojih tamkajšnjih domislic.

Izmed vseh v najnovejši Rotarjevi knjigi objavljenih pism je morebiti najvznemirljivejše Ramovševo z dne 2. septembra 1933. Ne gre za nič političnega, temveč za najčistejšo strokovnost. Ramovš tu nastopi zoper nauke (kneza) Trubeckoja o fenomenih in se tako kaže kot popolnoma nasproten današnji jezikoslovni slovenistiki, ki ji daje nespregledljiv zven tandem Toporišič-Pogorelec. Ramovša je le na silo mogoče vtakniti med novatorje jezikoslovja v njegovem času: v resnici je bil najčistejši konservativec v najzlahnejšem pomenu besede z ozemljitvijo pri mladogramatikih na eni in Schuchardtu na drugi strani. Nikakor ni predhodnik sedanje jezikoslovne slovenistike, temveč zadnji ustvarjalni poganjek pretekle dobe, ki je minila s strukturalno pozebo skupaj z Rajkom Nahtgalom in Matijem Murkom. Bil je najmlajši v vrsti klasične slovenske slavistike, ki je bila z Jernejem Kopitarjem, Francem Miklošičem in Gregorjem Krekom (tudi Milan Rešetar je bil vsaj slovenskih korenin!) znanstveno najmočnejša in najprodornejša ne le v srednji Evropi, temveč tudi širše. Ramovšev mednarodni ugled se z Beličevim ali Murkovim seveda nikakor ni mogel meriti, kaj šele z Miklošičevim – nekaj tudi zavoljo popolnoma drugačnega značaja –, toda to ni vsa resnica, ki je bridka, vendar jo je treba izgovoriti: odkar ima slovenska slavistika svoje središče na domačih tleh, je glede na slavistiko drugod manj ugledna, sploh pa ne zmore več prvenstva v nobeni slavističnih specialnosti, kakor jo je za primerjalno slavistiko z Miklošičem ali slavistično literarno vedo z Murkom. Temu pa niso krivi zgolj slavisti, temveč predvsem okoliščine, ki jih na Slovenskem obdajajo. Strašna je bila naloga generacije Rajka Nahtgala, Frana Ramovša, Ivana Prijatelja in Franceta Kidriča, ki je morala v ljubljanski dolgi vasi, sicer tudi slovenski metropoli, dobesedno iz nič ustvariti univerzitetni slavistični študij, toliko strašnejša zato, ker so bile zamisli evropske, možnosti in danosti pa balkanske, v zavesti provincialno zato hle. Navsezadnje je naloga, ustvariti Slovencem narodno univerzitetno in akademjsko središče, ki ga ni bilo treba z nikomer deliti, le bila izpolnjena, toda za strahovito ceno: Prijatelj je zagrenjen umrl še pred ustanovitvijo slovenske akademije, v življenja drugih treh velikih utemeljiteljev ljubljanskih slavističnih študij pa je usodno vdiral vsakodnevna ljubljanska – a tudi belgrajska – pritlehnost, nato še vojna, ki je vso trojico usodno zaznamovala. Nahtigal je, recimo, začel kot »njegovo preblagorodje« še v časih habsburške monarhije, končal pa je kot »tov. dr.« s polpismenim dekretom Sveta LRS za prosveto in kulturo o upokojitvi; Kidrič in Ramovš sta med vojno bila talca, po komunistični uzurpaciji oblasti pa se je moral Ramovš hvaliti s svojim »železničarsko-delavskim porekom«, medtem ko njegova dela v očeh oblasti niso veljala nič; tudi je moral poročati o svojih stikih s tujino (k sreči in nesreči so bili le dolžnostni, po akademjski »liniji«). Toda niso bili zgolj herostratski podvigi oblasti v »jeku socialistične graditve« krivi zastoja slovenske slavistike na domačih tleh; Rotarjeva knjiga je okoli tega na moč poučna. Na raven ljubljanskega znanstvenega življenja in njegovih manir opozarja zlasti senca, ki je na večer Ramovševega življenja padla na njegovo prijateljstvo z Beličem. Tu mislimo seveda na Mikuševo afero; mlajši strukturalistično usmerjeni znanstvenik se je skušal uveljaviti z zahrbtnim izkoriščanjem Ramovševe širokosrčnosti in tolerantnosti (videli smo že, da Ramovšu strukturalizem niti malo ni bil po scrul). Glede na to, da je bil Ramovš eksperimentiranju v znanosti

nenaklonjen, njegovo in akademijino opravičevanje ni bilo le posledica Beličevega pritiska, temveč tudi stvar globokega prepričanja o zgrešenosti strukturalnih poti v jezikoslovju.

Poseben dragocen del knjige so izčrpane in natančne opombe profesorja Rotarja, ki dokazujejo široko poznavanje problematike; nekatera naravnost kličejo po spremembah v naši zavesti. Tu mislimo predvsem na tiste, ki zadevajo delež dr. Korošca pri ustanovitvi Akademije v Ljubljani, ki je bila ob docela drugovrstnem Ramovševem trudu za to ustanovo odločilna. Politik je poskrbel, da je znanstvenikovo misel v ugodnem trenutku sprejela tudi pristojna politika. Tudi okoli ustanovitve univerze v Ljubljani bo potrebno storiti podoben korak in nadvse pomemben Korošček delež ob tem podvigu primerno osvetliti (tudi delež dr. Verstovška!): gotovo narodni voditelj in »prvobornitelj naše svobode« ni kar tako dobil ljubljanskega častnega doktorata, ki so ga bili do druge svetovne vojne deležni poleg njega samo še češkoslovaški prezident Masaryk ter Danilo Majaron in Ivan Hribar kot zaslužna bojevnikova za stvar slovenske univerze.

S svojo najnovejšo knjigo je profesor Rotar, sicer naš vodilni poznavalec srbske in hrvaške literature, nazorno pokazal, kako se moderna humanistična misel ne more ustavljati nikjer; ne more si privoščiti nezanimanja za karkoli: če hoče biti dorasla svojemu času in svojim visokim zahtevam, ne more kandidovsko obdelovati zgolj svojega (po možnosti kolikor le mogoče visoko zaplankanega) vrta. Opravil je težaško delo z razšifriranjem zlasti Beličevih z zelo izpisano pisavo spisanih cirilčnih pisem ter dodal, kakor smo že omenili, izčrpane opombe, ki marsikje dosegajo značaj pravih komentarjev: tako je njegova knjiga kar najširše uporabna tako strokovnjaku kot laiku. To ni niti malo lahko doseči.

Rotarjevo delo ne vzbuja hrupa – ki po tehtni Courierjevi misli v ne ravno izbrano opremljenih zgorajnjih nadstropjih pomeni slavo –, ampak je tiha poklonitev manom Frana Ramovša ob stoti obletnici njegovega rojstva. Tiha in tehtna je, dragocena in pietetna, predvsem pa ni le za naš čas: njena vrednost je daljnosežnejša. V branje jo je priporočiti vsakomur, ki mu prave vrednote niso stota skrb, zlasti slavistu.

Igor Grdina
Filozofska fakulteta v Ljubljani